

РОЗВАГИ І ДОЗВІЛЛЯ ЯК ЕКСТАТИЧНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

На перший погляд, поєднання, чи радше зіставлення, розваг і дозвілля ризикує наразитися на критику експертів з античної думки. Дійсно, Арістотель, коли розглядав основи політичного устрою держави, вказував, що «жертвопринесення та розваги» належать до політичної, а у сучасному розумінні соціальної активності та сприяють тому, що громадяни щасливі, а це – запорука істинної держави [1, с. 109]. Дозвілля, на його думку, діяльність споглядальна, яка за тлумаченням Х. Арендт, являє собою утримання від будь-яких суспільних занять [2, с. 23]. Це загальновідомий ідеал життя філософів. Можна уявити, що смислоутворююча інтелектуальна діяльність, з точки зору Арістотеля, закріплюється переважно за процесом споглядання, тобто дозвілля, а розваги – це тільки корисна соціальна (політична) діяльність. Враховуючи, що розваги урівноважуються з жертвопринесеннями, тобто ритуалами, тож доречно дійти висновку, що розваги мають відношення до соціально-нормативної діяльності, коли на практиці закріплюються ті чи інші ідеали та соціокультурні норми. Таким чином, існує ще одна відмінність між дозвіллям і розвагами в уявленнях античності за доби міст-полісів: дозвілля виокремлює ідеали і норми спільного життя людей, у тому числі, а під час розваг ці норми, так би мовити, сприймаються й закріплюються. Звичайно, це в ідеальній моделі, а оскільки багато чого змінилося з часів давньогрецького міста-поліса, тож очікувано, що відбулося переозначення понять і уявлень, які так щедро продукувала антична доба. Більше того, цікаво з'ясувати, яке місце розваг у суспільствах менш розвинених за античне, чи існує таке явище взагалі в архаїчних культурах і чи реалізувалася ідеальна модель античних філософів в наші дні.

Звичайно, що розваги існували та існують у суспільствах будь-якої складності, навіть у спільнотах соціалізованих тварин, таких як шимпанзе. Сумнівно, що в суспільствах архаїчних культур норми, ідеали чи поняття продукувалися шляхом споглядання під час дозвілля. Зауважимо, що мова не йде про сферу людського

досвіду, що накопичується поколіннями. Звідки з'являлися спекулятивні ідеї у людей первісних суспільств? Низка дослідників-антропологів зробила близькі висновки, які найкраще підсумує закон партиципації або співпричетності Л. Леві-Брюля [3, с. 65]. Згідно цьому закону, члени первісних спільнот під час колективних церемоній переживали сильний емоційний підйом і будь-які об'єкти, що були поблизу міста проведення, найчастіше випадково, або явища, що супроводжували церемонію пов'язувалися асоціативно і несвідомо з емоційним задоволенням. Ці об'єкти наділялися надприродними властивостями, тож могли поєднуватися протилежні речі та явища, тому Л. Леві-Брюль вказував, що спрацьовують «емоційні й моторні елементи», а не логічне мислення. Чи були, а в деяких племенах існують до сьогодні, подібні церемонії розвагами, дозвіллям чи жертвопринесенням? Насправді, синкретизм первісної культури унеможлиблює виділити якусь одну головну рису, особливо в сучасних уявленнях та визначеннях. Це могла би бути і ритуальна церемонія, і «дискотека», навіть акція протесту проти сил природи. Найпоширеніше тлумачення характеру таких церемоній – це релігійне дійство, тож з точки зору Арістотеля, відноситься до розваг, а отже до соціальної (політичної) діяльності. Але ж, як свідчить закон співпричетності, під час таких церемоній ідеї та поняття продукувалися, хоча й дещо відмінним від інтелектуально-споглядальної діяльності способом, тому за ознакою створення ідей, ритуально-розважальні дійства у суспільствах архаїчних культур також належать до смислоутворюючої діяльності.

Елітарна споглядальна діяльність під час дозвілля, скоріш за все, була в історії людства чимось епізодичним, як і відносно високе положення філософів у суспільстві. Вже у Середньовіччі, коли релігійні уявлення займали панівне становище й виконували регулятивну функцію по відношенню до соціальних норм, сама філософсько-споглядальна діяльність була відносно обмежена і зосереджувалась на об'єктах чи колізіях віри та її символів. Було б безглуздо взагалі заперечувати високоінтелектуальну споглядальну діяльність, яка привносить нові ідеї, поняття, відкриття, але у сучасному світі, сформованому під впливом ідеалів Просвітництва, вчені та законотворці роблять це під час своєї трудової діяльності, ніяк не дозвілля. Але ж людині необхідно мати дозвілля і переважну частину його з архаїчних часів і понині становлять розваги, тому спробуємо проаналізувати ці явища без віднесення до процедури споглядання. Пропонуємо розглянути розваги і дозвілля просто у відношенні до повсякденного

життя людини, тобто такого набору подій і видів діяльності, що відбуваються регулярно і містяться в деяких помірних площинах психоемоційних реакцій людської істоти.

Як можна судити з літературних джерел, в античних містах-полісах улюбленими розвагами були виступи риторів, спортивні змагання, театральні вистави. Ритори декламували поеми і за допомогою красномовства, прославляли героїв, популярних в ті часи, спортивні змагання возвеличували ідеали вправного і здорового тіла, а театр – розкривав пороки, культував добродієність. В античності під час відвідування таких розваг люди збиралися у натовп, при цьому вони відчували блаженство, як свідчить Платон в діалозі «Іон», їм хотілося плакати й сміятися, «вони стають вакхантами й одержимими» [4, с. 138]. Не менш емоційними є сучасні театральні постановки зі спеціальними світловими, звуковими ефектами, кінотвори, особливо при перегляді у кіно-театрі, концерти зірок. Відомо, що європейські театральні види мистецтва походять від античних та середньовічних містерій – останні становлять проміжну ланку між релігійним ритуалом та світською церемонією, оскільки це були вистави, але виключно на релігійні теми та біблійні сюжети. Відлуння тих вистав, що збереглося до наших днів – це добре відомий український Різдвяний Вертеп. Наведемо слова Ф. Шиллера, який вважав, що театр був «загальним каналом, по якому від мислячої, кращої частини народу струменіло світло істини» [5, с. 22].

Театральні вистави, Різдвяний Вертеп, як і спортивні змагання, особливо Олімпіади, явище неповсякденне, навіть для акторів та спортсменів, сильно забарвлене емоційними переживаннями, яке так воліють на власному досвіді пережити практично всі люди. Такі розваги ніби протистоять повсякденній дійсності, тож певним чином, коли людина перериває свою повсякденність і вступає в простір розваг, як ми їх розуміємо, то вона перебуває в екстатичному по відношенню до повсякденності стані. Екстатичний стан у даному контексті використовується у сенсі специфічного переживання, що дозволяє досягти психологічної розрядки і відчутти причетність до спільноти у театрі, на стадіоні, ярмарку, тощо [6].

Перелік розважальних соціальних практик значно розрісся, не в останню чергу завдяки розвитку технологій. Наприклад, парки атракціонів, які можна віднести до майданної культури (за М. Бахтіним), кінотеатри з 3-D та 4-D або Імах-технологіями, концерти популярних музичних зірок та інше. Ефективність впливу зазначених технологій на психоемоційний стан людини

настільки значна, що їх активно використовують під час політичної агітації, що таким чином перетворюється на розвагу і перешкоджає прийняттю зваженого рішення при виборі політичної сили чи кандидата. Не цураються світлових і звукових ефектів церкви протестантських конфесій. Зазначимо, що перегляд кінострічок та телесеріалів вдома – це вже елемент повсякденності. Справжній, по Аристотелю, соціально (політично) корисний ефект від розваг людина отримує, коли вона реально присутня на події серед людей, що робить її співпричетною до тієї чи іншої спільноти.

Враховуючи екстатичний характер розваг, вони повинні захоплювати, створювати піднесений настрій в учасників і докорінно відрізнятись від їх повсякденності. Завдяки цьому розважальними стають такі види діяльності, які донедавна, а подекуди донині залишаються такими, що становлять елемент повсякденності: добування їжі, проживання або праця в екстремальних умовах. Мова йде про полювання, риболовлю, перебування деякий час у племенах тубільців, спуск до шахт, де видобувалися корисні копалини, участь у народних промислах та інші. Такі розваги зазвичай, не обирають люди, що працюють шахтарями чи лісниками, але працівники розумової, менеджерської та підприємницької видів діяльності залюбки заповнюють своє дозвілля новітніми розвагами.

На нашу думку, тенденція до своєрідного «перевертання» видів діяльності буде зберігатися, оскільки змінюється світ і місце людини в ньому, а розваги, якими люди переважно заповнюють своє дозвілля, задля задоволення та інших притаманних їм функцій повинні зберігати свою екстатичність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Политика. Афинская полития : [пер. с греч.] / Аристотель. – М. : Мысль, 1997. – 458 с.
2. Арндт Х. Vita active, или о деятельной жизни / Х. Арндт ; пер. с нем. и англ. В. В. Бибикина. – СПб. : Алетей, 2000. – 437 с.
3. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении : пер. с франц. / Л. Леви-Брюль. – М. : Педагогика-пресс, 1994. – 608 с.
4. Платон. Ион / Платон ; пер. с древнегреч. Я. М. Боровского // Соч. в 3 т. Т. 1. – М. : Мысль, 1968. – С. 131–148.
5. Шиллер Ф. Театр, рассматриваемый как нравственное учреждение / Ф. Шиллер ; пер. с нем. А. Горнфельд // Соб. соч. : В 7 т. Т. 6 : Статьи по эстетике. – М. : Гослитиздат, 1957. – С. 15–25.

6. Гужва А. А. Феномен общественных экстатических состояний / А. А. Гужва // Философия и социальные науки. – № 1. – 2016. – С. 52–56.

В публікації розглянуто динаміку видів розваг, як переважного елемента дозвілля людини, від архаїчних часів до сьогодення. Зазначено особливість античного дозвілля, що за Арістотелем, повинно становити інтелектуальну споглядальну діяльність. Вказано на універсальний екстатичний характер розваг, в результаті яких людина отримує психологічну розрядку і задоволення.

Ключові слова: дозвілля, розваги, екстатичний стан, спільнота

The dynamics of entertainments are studied in the publication as a preferred element of a person's leisure, since the archaic times until today. The feature of an antique leisure is admitted and it must be presented as intellectual observational activity, according to Aristotle. The universal ecstatic characteristic of entertainments due to which person achieves psychological abreaction and pleasure is specified.

Key words: leisure, entertainment, ecstatic state, community

АВТОРИ

Абаши́н Володимир Олексі́йович – доктор філософських наук, доктор філософії Йєнського університету ім. Фрідріха Шіллера, завідувач кафедри гуманітарних та фундаментальних юридичних дисциплін Харківський економіко-правовий університет

Александрович Тетяна Зіґфрідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарно-мистецьких дисциплін та технологій легкої промисловості Київського національного університету технологій та дизайну

Беценко Тетяна Петрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Білик Олексій Михайлович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Харківський національний університет будівництва і архітектури

Білик Ярослав Михайлович – доктор філософських наук, професор кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Бородіна Наталія В'ячеславівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і методології Одеського національного політехнічного університету

Газнюк Лідія Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук Харківської державної академії фізичної культури

Грабар Наталя Григорівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри культурних універсалій Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Го́лков Сергі́й Олексі́йович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Горбань Володимир Іванович – кандидат історичних наук, доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Горбань Олена Вікторівна – кандидат філософських наук, доцент Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка

Гужва Алла Анатоліївна – завідувачка відділу комплектування документів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Діденкова Каріна Віталіївна – лікар вищої категорії Харківського обласного центру урології і нефрології імені В.І. Шаповала

Завєтний Сергій Олександрович – доктор філософських наук, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені П. Василенка

Завідняк Богдан Теодорович – доктор філософії PhD, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Українського католицького університету

Загрійчук Іван Дмитрович – доктор філософських наук, професор, Український державний університет залізничного транспорту

Карпенко Катерина Іванівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Харківського національного медичного університету

Карпець Любов Анатоліївна – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри української та іноземних мов Харківської державної академії фізичної культури

Кузнецова Катерина Юріївна – аспірант Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Лобода Дмитро Олександрович – студент історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Матковський Олександр Миколайович – провідний концертмейстер кафедри мистецької педагогіки та хореографії факультету мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Малинка Микола Миколайович – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри гуманітарно-мистецьких дисциплін та технологій легкої промисловості Київського національного університету технологій та дизайну

Манженко Валерій Павлович – науковий співробітник ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди»

Михно Людмила Петрівна – магістр Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Павлов Валерій Лук'янович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)

Панков Георгій Дмитрович – доктор філософських наук, професор кафедри культурології та медіа-комунікацій Харківської державної академії культури

<i>Перепелиця О.М.</i> ЕТИКА НАСОЛОДИ: ВІД АРИСТОТЕЛЯ ДО МАРКІЗА ДЕ САДА	243
---	-----

**ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ:
АНТИЧНІ УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОГО СВІТУ**

<i>Голіков С.О.</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	251
<i>Бородіна Н.В.</i> МУЗИКА В ПАРАДИГМІ ОСВІТИ АРИСТОТЕЛЯ	262
<i>Газнюк Л.М., Карпець Л.А.</i> ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ЕСЕНЦІАЛІЗМ АНТИЧНОСТІ В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ КОНЦЕПЦІЙ	271
<i>Грабар Н.Г.</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПРОЦЕСУ СПІЛКУВАННЯ НА ОСНОВІ ФІЛОСОФСЬКОЇ СПАДЩИНИ АРИСТОТЕЛЯ	279
<i>Сук О.Є.</i> ТЕХНІКА ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ АНТИЧНОСТІ	288
<i>Храброва О.В.</i> ЕТИКА «ЗОЛОТОЇ СЕРЕДИНИ» І АПЕТИТ	294
<i>Гужва А.А.</i> РОЗВАГИ І ДОЗВІЛЛЯ ЯК ЕКСТАТИЧНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ	300
АВТОРИ	305

АНТИЧНІ ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ: ДО 2400-РІЧЧЯ АРІСТОТЕЛЯ

*Матеріали
XXIV Харківських
міжнародних
сковородинівських
читань*

*23–24 вересня
2016 року*

Міністерство культури України
Управління культури і туризму
Харківської обласної державної адміністрації

Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Харківське міське товариство «Філософська освіта»

АНТИЧНІ ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ: ДО 2400-РІЧЧЯ АРІСТОТЕЛЯ

Матеріали

XXIV Харківських

міжнародних

сковородинівських

читань

23–24 вересня

2016 року

Сковородинівка – Харків
«Майдан» 2016

УДК 14
ББК 87
А 72

*Збірка рекомендована до друку
Вченою радою філософського факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
протокол № 4 від 18 листопада 2016 року,
та Науково-методичною радою
ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди»,
протокол № 7 від 27 жовтня 2016 року.*

А 72 **Античні** витоки європейської раціональності: до 2400-річчя Арістотеля : Матеріали XXIV Харківських міжнародних сквородинівських читань (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди», 23–24 вересня 2016 року). – Сковородинівка – Харків : Майдан, 2016. – 312 с.

Збірник «Античні витоки європейської раціональності», укладено на основі матеріалів, озвучених під час XXIV Харківських міжнародних сквородинівських читань, присвячених 2400-річчю від дня народження Арістотеля, які відбулись 23–24 вересня 2016 року.

Збірник присвячений питанням, що притаманні сучасній філософії та її історичним формам: проблемі блага і справедливості, раціональності і логіки людської діяльності, свободи й етики, а також питанням відстороненої включеності філософії та політики, відчужену філософію та широкому колу проблем, які обертаються навколо всечасної актуальності арістотелівських ідей.

Цікавими для наукової спільноти будуть також розмисли на тему актуальності філософії Григорія Сковороди та зв'язків української барокової філософії й культури із філософією античного світу, про фігури Арістотеля та біблійського Авраама у контексті сквородинівської «антропології пошуку».

УДК 14
ББК 87